

14. Санжаров С. Н. О социальной структуре катакомбного общества Восточной Украины (эпоха средней бронзы). *Историчні записки: збірник наук. пр.* Луганськ: Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2007. Вип. 16. С. 149–160.

15. Дубяга А. П. Поховання з луками Донецько-Донської катакомбної культури. Археологія Північно-Східної України: здобутки, сучасний стан та перспективи: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Суми, 27 травня 2022 р.). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. С. 31–33.

16. Дубяга А. П. Статевіковий аналіз поховань Донецько-Донського варіанту катакомбної культури з елементами озброєння. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works / edited by M. Zhurba.* Montreal: CPM «ASF», NGO «Sobornist», 2020. Issue 5(10). P. 52–55.

УДК 94(477):27-789.325(477.44)

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРДЕНУ БРАТІВ МЕНШИХ КАПУЦИНІВ У ВІННИЦІ

А. П. Ковальчук, І. І. Мартинчук

Анотація. У статті розглянуто діяльність Ордену Братів Менших Капуцинів на території міста Вінниці. Були з'ясовані напрями діяльності Ордену, його походження, причини будівництва його фундації у Вінниці. Методами дослідження, які допомогли проаналізувати діяльність Ордену Братів Менших Капуцинів, є методи історизму, аналізу матеріалу, який пов'язаний з описом діяльності Ордену.

Авторкою проаналізовано, чим конкретно займався Орден Братів Менших Капуцинів на території міста Вінниці завдяки записам у літописі Вінницького капуцинського монастиря, який почав вестися з 1745 року. З'ясовано, як функціонував Орден під час панування на цій території Речі Посполитої, Російської імперії та Радянського Союзу.

Ключові слова: Орден Братів Менших Капуцинів, чернечий Орден капуцинів-францисканців, парафія Святої Діви Марії Ангельської, Вінниця, Україна.

Актуальність теми зумовлена тим, що діяльність Ордену Братів Менших Капуцинів не є предметом широкого дослідження, а особливо на теренах Поділля, хоч вони і відіграли в історії регіону, й міста зокрема чималу роль, тому вважаємо за доцільне проаналізувати та розкрити діяльність Ордену у Вінниці.

Капуцини – це один із низки францисканських Орденів, який був заснований у XVI столітті святим Франциском Ассізьким і його послідовниками. Назва «капуцини» походить від латинського слова *caputium*, що означає «капюшон», і вказує на їхній характерний одяг, що включає великий капюшон. Капуцини виготовляли та носили характерну коричневу чернильницю з капюшоном і коричневий обруч (рясу), які вважався їхнім офіційним одягом.

Основною метою діяльності капуцинів є життя за зразком святого Франциска, який жив простим і бідним життям, прихильності до природи і допомоги бідним та нужденним. На відміну від єзуїтів, чисю основною діяльністю була освіта та політика, капуцини більше зміщують акцент на молитви та духовне зростання, а також аскетизм, відмову від приватної власності і служіння бідним, яке здійснюється через роботу у лікарнях, притулках для безхатьків, тюрмах і готелях для бідних. Освіта не є основним напрямом роботи капуцинів, лише деякі з них займаються освітньою роботою, ведуть школи і надають навчальні програми. Капуцини відомі своєю скромністю, покорою і відданістю роботі на благо громади. Вони вірять у життя у взаємній гармонії з природою і всіма створіннями.

На теренах Поділля Орден Братів Менших капуцинів з'явився за сприяння і завдяки матеріальній підтримці вінницького старости Людвіка Каліновського, який отримав кошти від каліновського старости Миколая Потоцького після того, як останній «грубо образив Каліновського» [1, с. 18]. Для того, аби примиритися, Потоцький виплатив Каліновському 40 тисяч польських злотих, і на ці кошти Каліновський вирішив заснувати Вінницький капуцинський монастир.

Вибір Ордену Братів Меншин капуцинів був зроблений не випадково. За свідченнями монастирського літопису, Каліновський, «що у той час у нашому домі в Маріямполі, під час Люблінського з'їзду у 1744 р., і придивляючись до нашої вбогості» [3], вирішив, що саме монастирю капуцинів має бути виділене чільне місце на території Вінниці.

Вже 9 вересня 1744 р. з Маріамполя до Вінниці вирушили львівські гвардіан і настоятель, для того, аби вибрати та затвердити місце для будівництва костелу. Прибувши через дев'ять днів до міста, яке о. Станіслав Дузок назвав «Господнім Виноградником», відразу почали оглядати різні місця і визначатися, де має будуватися костел. Обрали місце, «де колись був монастир василіанів», «біля дороги, що веде до Летичева, вгору від ріки Буг, з правої сторони, на пагорбі біля лісу» [1, с. 21]. Однак приїзд Ордену на терени Поділля не означав їхню безпосередню згоду на будівництво їхнього осередку тут, оскільки рішення в Ордені не приймали одноосібно.

«Генеральні, провінціальні і кустодіальні настоятелі мають отримати згоду своїх радників. Латинською мовою радник окреслюється словом консулятор» [1, с. 23]. І лише після проведення голосування серед радників і отримання їхньої згоди 18 жовтня 1744 року було повідомлено тогочасного старосту Вінниці Людвіка Каліновського про прийняття фундації капуцинів у місті. Але окрім радників, згоду мав дати також луцький єпископ Кобельський, який з невідомої причини не давав відповіді на численні листи Людвіка Каліновського, а коли все ж відповів, то висловив пропозицію, аби спочатку побудувати парафіяльний костел у Вінниці. Цю саму пропозицію схвалив і єпископ Анджей Станіслав Залуський – великий коронний канцлер. Проте завдяки наполегливості тогочасного старости Людвіка Каліновського, а також через своєчасне будівництво нової фундації Ордену в Олесько (Львівська обл.), єпископ Кобельський все ж надав згоду на заснування монастиря капуцинів у Вінниці [3, с. 26–27].

Після згоди особливого консультативного органу при Луцькій капітулі (кафедральний собор) почалася підготовка до закладання наріжного каменя під будівництво костелу. Усі урочистості і сама знакова подія відбулися 14 вересня 1745 року, і саме ця дата вважається датою початку існування цієї фундації на території Вінниці, хоча самі будівельні роботи тривали приблизно шістнадцять років, і саме через тривалість будівництва сучасну вулицю Соборну в той час називали «дорогою Капуцинів».

Орден Братів Молодших Капуцинів повністю віддавав себе служінню народу території Вінниці. Зокрема, «коли 1756 року Вінницю охопила епідемія морового повітря (чуми), капуцинська каплиця весь час була відкрита, а монахи відвідували хворих по домах. Єзуїти і домініканці виїхали з міста, закривши храми і залишивши одного священика» [1, с. 52]. Але окрім цього, Орден був свідком багатьох історичних подій, як-от Барська конфедерація 29 лютого 1768 року, російсько-турецька війна (1768–1774), скасування Ордену єзуїтів 4 грудня 1773 року папською буллою після першого поділу Польщі, прийняття Конституції Польщі 3 травня 1791 року, другий поділ Польщі у 1793 р., повстання 1794 року під проводом Тадеуша Костюшка, третій та останній поділ Польщі у 1795 року тощо.

За часів панування Російської імперії життя Ордену ділиться на два періоди: до ліквідації монастиря у 1888 році і після ліквідації монастиря. Незважаючи на указ Катерини II на заборону скликання капітул «духовенству римської релігії», капуцини продовжували свою діяльність майже без змін. Однак указом царя Олександра II від 11 лютого 1888 року було ліквідовано останній монастир капуцинів «руської провінції» – осередок Ордену у Вінниці. Це пояснив о. Казимір Новіцький наприкінці книги «Акти капітул і зібрань Ордену Братів Менших Капуцинів Руської провінції»: «...ми бачимо причину у наступному: по-перше, у наших гріхах, по-друге, в найгіршому немилосердному диявольському ставленні і громадянській невірності. Тому через непобожні католицькі [вчинки] ліквідувались чергові монастирі, а уряд у справах релігії [царське управління] видав такий вирок, що було вчинком з усіх сторін еретичним...» [2, с. 312].

Не менш важкими часами для Ордену став прихід радянської влади на територію Вінниччини. У 1922 році більшовики оголосили Україну республікою у складі Радянського Союзу, і життя парафії (якою став Орден після їх ліквідації у 1888 році) зазнало значних змін. Зокрема, для потреб парафії тепер було виділено лише костел, а колишні монастирські приміщення передалися управлінню міського відділу комунального господарства, і монастирські приміщення стали квартирами.

У 1922 році з капуцинського костелу були вилучені всі речі, які нагадували золото. Причиною цьому слугувало «надання допомоги жертвам голоду, що був викликаний антинародною політикою більшовиків» [5, с. 87].

Радянська влада спричиняла тиск на представників духовенства, які, підкорившись, переходили в атеїстичні табори і відрікалися від священництва. Ця участь стосувалася і католицького духовенства. «Вікарій парафії у Проскуріві, Євгеній Перкович, був одним зі зрадників віри. Він їздив по парафіях з антирелігійними промовами. У травні 1927 року влада вислала цього священника на Вінниччину. Він навіть виступив перед вінницьким духовенством» [1, с. 27].

У 1946 році міською владою було вирішено забрати храм у католиків і передати ці приміщення під аероклуб. А в 1960-му році обласним керівництвом було вирішено закрити костел і передати ці приміщення під лекторій товариства «Знання». Зовнішній вигляд костелу змінився, коли його почали перебудовувати для потреб аероклубу та лекторію, чим повністю було проігноровано історичну та архітектурну цінність цієї будівлі.

До католицького духовенства храм був повернений з відновленням незалежності України у 1990–1992 роках. «У жовтні 1992 року до Вінниці повернулися капуцини, щоб продовжити пастирську роботу серед вінницьких католиків у своєму історичному храмі і монастирі. Перед тим, як прибути до Вінниці, капуцини повернулися до свого історичного монастиря у Старо-константинові. Поверненню в Україну капуцини завдячують отцю Станіславу Падевському, капуцину з Краківської провінції, який народився на території сучасної України» [1, с. 139].

Можемо підсумувати, що діяльність Ордену Братів Менших Капуцинів на території Вінниці почалася ще з середини XVIII ст. і в тій чи іншій формі продовжувалася до 1960 року, коли радянською владою було ліквідовано останній осередок католицького духовенства у Вінниці. Орден Братів Менших Капуцинів зосереджував свою увагу на аскетизмі, допомозі бідним та освіті. Навіть під час епідемій у Вінниці капуцини не зачиняли свій храм, а допомагали нужденним.

Також Орден став свого часу свідком багатьох історичних подій і дав змогу ознайомитися нам із ними завдяки літопису, який вівся ченцями з 1745 року, коли був закладений камінь для майбутньої фундації Ордену.

Abstract. The study examines the activity of the Order of Friars Minor Capuchins in the territory of the city of Vinnytsia. The activities of the Order, their origin, the reasons for the construction of their foundation in Vinnytsia were clarified. It was analyzed what exactly the Order of the Friars Minor Capuchins did in the territory of the city of Vinnytsia thanks to the records in the annals of the Vinnytsia Capuchin Monastery, which began to be kept since 1745. It was clarified how the Order functioned during the reign of the Commonwealth of Nations, the Russian Empire and the Soviet Union in this territory.

The research methods that helped to analyze the activity of the Order of Friars Minor Capuchins are methods of historicism, analysis of material related to the description of the activity of the order.

Keywords: Order of Friars Minor Capuchins, Capuchin-Franciscan monastic order, parish of the Holy Virgin Mary of Angels, Vinnytsia, Ukraine.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бр. Константин Морозов OFMConv Вінницький капуцинський монастир. Вінниця, 2017. С. 157.
2. Jankiewicz P. R. XVIII-wieczne klasztory kapucyńskie na Ukrainie. Kraków, 2014.
3. Dijariusz O. O. Kapucynów Winnickich od początku założenia klasztoru prowadzonypò łacinie pisany tłumaczony po polsku, рукопис, С. 1–197.
4. Iwanowski E. [Heleniusz]. Wspomnienia polskich czasów dawnych i późniejszych. Т. I–II, Lwów. 1894, Księga klasztorna XX. Kapucynów Winnickich. Т. I. S. 315–461.
5. Шипович І. Летопись винницкаго капуцинскаго кляштора. Кам'янець-Подільський, 1902 / український переклад: А. Лисий (ред.), Вінницький капуцинський монастир, Вінниця 1995. 128 с.